

ОБРАЋАЊЕ ДИРЕКТОРА ИСТОРИЈСКОГ ИНСТИТУТА, ДР РАДОСЛАВА РАСПОПОВИЋА

Развој научне мисли у Црној Гори, посебно у области друштвених наука, везан је за развој црногорске историографије.

Тај почетак обично се везује за публикавање часописа „Записи“. Но, када се говори о формирању преломне институционалне основе за бављење научним радом, полази се од оснивања Научног друштва НР Црне Горе, које је обједињавало „двје самосталне научне институције које (су) радиле на испитивању прошлости Црне Горе и њеном популарисању“. У оквиру њега су као посебне јединице почетно егзистирали Историјско друштво НР Црне Горе и Институт за проучавање историје црногорског народа.

Прецизно ради, напоменућемо да су упрвој међу основаним установама, Историјском друштву НР Црне Горе, били: Радосав Меденица, Видо Латковић, Милан Вукићевић и Илија Зорић. Основано је 10. октобра 1947. На оснивачкој скупштини на Цетињу Историјско друштво је добило задатак: „да испитује прошлост Црне Горе, да је научно расвјетљава, да помаже подизању квалитета наставе историје у школама и да резултате тога објављује преко научних публикација и часописа Историјски записи“. У Ријечи уредништва, у његовом првом двоброју за јануар-фебруар 1948. године, наглашен је задатак часописа да се „на основу вјерне архивске грађе (оригиналних архивских докумената и стручне литературе), освијетле прошлост црногорског народа и његова вјековна ослободилачка борба“.

Сврха овог казивања је да подсетимо на то да је први број Историјских записа, као органа Историјског друштва, штампан готово пола године прије него што је основан Институт за проучавање историје црногорског народа, данашњи Историјски институт УЦГ.

Историјски институт је, дакле, формиран послје покретања гласила Историјски записи. У вези са оснивањем Института у литератури се наводи знана Уредба Владе Народне Републике Црне Горе, од 3. јула

1948, о оснивању Института за проучавање историје црногорског народа, са сједиштем на Цетињу да је он званично почео рад крајем 1948. Управо зато, за посленике историографске струке, али и све оне који се баве хронологијом значајних догађаја у повјесници Црне Горе, уношење 3. јула 1948. у календар важних датума у области хуманистичких наука је израз уважавања значаја догађаја: оснивања прве научне установе у Црној Гори. Можемо додати да је тај дан важан не само као датум оснивања Института за проучавање историје црногорског народа, већ и као датум којим почиње рачунање времена институционалног развоја историјске науке у Црној Гори. И не само историјске.

Он је имао и шире значење због важног мјеста у процесима конституисања других научних и високошколских институција у Црној Гори. Научни потенцијали, којим је у вријеме оснивања и током наредног периода рада располагао Историјски институт, допринијели су конституисању других научних и високошколских установа: почетку рада Црногорске академије наука и умјетности, а такође и неких факултета, данас универзитетских јединица, попут Економског факултета у Подгорици или Филозофског факултета у Никшићу, као и стварања основе за развој архивистике у Црној Гори. Наиме, Институт за проучавање историје црногорског народа је најприје: „примио стару архиву црногорске државе, која се чувала у Цетињском музеју“. Осим тога Институт се бавио: „откупом старих архива, докумената и библиотека од приватних лица као и сабирањем неких архива бивших државних установа...“

Прије нешто више од седам деценија постављене су, дакле, основе институционалног проучавања црногорске прошлости тј. темељи научне вертикале континуираног истраживања идентитетских вриједности Црногораца и на ниво аксиома уздигнуто научно изучавање црногорске историје. Тиме су биле створене неопходне претпоставке за културну, политичку и сваку другу афирмацију историјског наслеђа Црне Горе. Отворено је и важно поглавље у развоју научне мисли у Црној Гори, посебно у области друштвених наука.

Прве важне смјернице у дефинисању циљева и начина рада ове установе, коју научни радници Историјског института и њихови домаћи и страни сарадници слиједје већ 70 година, акоји су актуелни и данас, - садржане су у поменутој Уредби од 3. јула 1948. године, коју је потписао предсједник Владе НР Црне Горе Блажо Јовановић. У Уредби су саопштени мотиви оснивања Института за проучавање историје црногорског народа, са констатацијом да се то чини „с научно-истраживачким циљем“, ради проучавања „историје црногорског народа“.

Уредбом је утврђен статус института као самосталне установе при Министарству просвјете. Основни задаци рада института прецизно

су дефинисани „на истраживање грађе од историјско-научног значаја о свим догађајима из политичког, друштвеног, привредног и културног живота црногорског народа, из најдубље прошлости до најновијег времена, да све писане радове, документа и споменике из тих области прибира, сређује, испитује и проучава правилном примјеном научних метода, ради ширења научне мисли, давања правилног суда и подизања научних кадрова“.

Првих година рада на Цетињу, Институт је имао оскудан кадар. Свега неколико запослених, укључујући директора и једног асистента, који су чинили главнину научног сектора. Први директор института био је Нико С. Мартиновић, а затим су тај посао обављали Јагош Јовановић, па Андрија Лаиновић. У својству научних сарадника у почетку су ангажовани др Јевто Миловић, Ристо Драгићевић, Милутин Пламенац, Андрија Лаиновић, др Перо Шоћ, Ђорђе Радоичић, др Љубомир Дурковић Јакшић, Василије Лукић.

Прве промјене назива Института извршене су на Скупштини Историјског друштва НР Црне Горе, одржаној 8. новембра 1953. године, када је одлучено да Институт за проучавање историје црногорског народа „преузме сва права и обавезе о уређивању, издавању и штампању часописа“. Одлуком Савјета, тадашњег Историјског института Црне Горе, из 1959. године, Историјски записи су постали „заједнички орган Историјског института НР Црне Горе и Историјског друштва НР Црне Горе“. Пошто је неколико година касније Историјско друштво Црне Горе преименовано у Друштво историчара, Историјски записи су постали орган Историјског института Црне Горе и Друштва историчара Црне Горе. На титулном листу часописа таква одредница стоји и данас. То наглашавамо због чињенице да Друштво историчара посљедњих година не постоји, и да би његову дјелатност, посебно ради едукације професора историје, свакако требало поново покренути.

На крају периода рада у коме је сједиште института било на Цетињу (1958), успједиле су промјене у организационој шеми. Ранији назив Институт за проучавање историје црногорског народа замијењен је новим: Историјски институт Народне Републике Црне Горе. Сједиште института пренијето је у тадашњи Титоград. Уредбом Извршног вијећа Скупштине Народне Републике Црне Горе, Институту је припојен Архив за историју ЦК Савеза комуниста Црне Горе. Тако је створена његова нова организациона јединица, под називом Архив за раднички покрет Историјског института НР Црне Горе. Са таквом организационом структуром, у којој је, осим научног и правно-административног сектора, трећа организациона јединица био Архив за раднички покрет, Институт је остао све до реформе архивске службе у Црној Гори 1992. го-

дине. Тада је Архив за раднички покрет издвојен из састава Историјског института и припојен Државном архиву.

Уставним промјенама из 1963. умјесто бивше ФНРЈ формирана је Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Новим савезним Уставом НР Црна Гора је преименована у Социјалистичку Републику Црну Гору, па је и Историјски институт Црне Горе промијенио име у Историјски институт Социјалистичке Републике Црне Горе.

Наредна промјена назива десила се одлуком Владе Републике Црне Горе од 20. јуна 1996. Ново име је гласило: Историјски институт Црне Горе. Научни задаци Института су остали, практично, исти као и у оснивачком акту из 1948.

Посљедња измјена имена Института десила се на основу Закона о високом образовању и Статута универзитета Црне Горе. Одлуком Управног одбора Универзитета од 20. 4. 2004, Историјски институт је организован као организациона јединица Универзитета Црне Горе, без својства правног лица.

С научним сектором Института увијек је организационо била повезана и библиотека института, која је почетно имала карактер приручне библиотеке, намијењене само за потребе научних радника. Иако је статус библиотеке затвореног типа задржала и касније, с порастом расположивог књижног фонда библиотека је постала доступна и другим корисницима: студентима, публицистима, писцима, ауторима различитих издања и свим другима који су били заинтересовани за садржај њених књижних фондова.

У текстовима о раду Историјског института писаним и публикованим поводом годишњица сличних овој, забиљежено је и то да је од пресељавања у Титоград институт плански и кадровски јачао, да је у научном сектору имао од пет до седам доктора наука, уз различити број научних сарадника. Са запосленим у правно-административном сектору и у Архиву за раднички покрет почетком деведесетих година 20. вијека број стално запослених у институту кретао се и до 28 радника.

Набрајање наслова свих научних пројеката на којима је рађено у Историјском институту, организованих националних и међународних научних скупова, реализованих међународних пројеката, публикованих архивских извора и зборника радова са научних скупова, с обзиром на њихов број, за ову прилику није могуће учинити. То је урађено у Споменици Историјског института за период 1948-2018. и новој Библиографији Записа и Историјских записа 1927-2018.

Данас, с дистанце од 70 година постојања Историјског института, можемо одати признање онима који су донијели одлуку о његовом оснивању, сматрајући је добрим примјером утицаја на развој друштва-

не свијести и усмјеравања Црногораца на изучавање сопствених историјских коријена и националних вриједности, захваљујући којима је Црна Гора стекла своје име, међународну препознатљивост и углед у свијету. Оне указују на државне и културне особености, створане развојем црногорског друштва, које би требало и даље изучавати отварањем нових истраживачких простора. У томе је била једна од друштвених функција института, која је успјешно остваривана током његовог седмодеценијског постојања и која се на сличан начин, у промијењеним условима, остварује и данас.

Управо на 70. годишњицу постојања с пијететом се можемо сјетити оних који су се међу првима латили овог посла. Дуг према свима који су у Историјском институту радили у протеклих седам деценија је разлог што смо током посљедње двије године интензивно радили на припремању поменуте Споменице Историјског института 1948-2018. и Библиографије Записа и Историјских записа, за период 1927-2018. која садржи више од 5.000 библиографских јединица.

Током седам деценија научног рад, дјелатност Историјског института заснивала се на постулатима струке, са циљем да секвалитетом постигнутих научних резултата веома брзо достигну висине на којима је била историографија других, знатно развијенијих историографских школа. Релативно брзо и неочекивано успјешно остварен је узлет црногорске историјске науке. Без правих сопствених узора, захваљујући

Нику Симову Мартиновићу, Јагошу Јовановићу, Андрији Лаиновићу, Ристу Драгићевићу, касније Димитрију Диму Вујовићу, Мирчети Ђуровићу, Ђоку Пејовићу, Новици Ракочевићу, Новаку Ражнатовићу, Радоману Јовановићу, Јовану Бојовићу, Ђуру Вујовићу, Радоју Пајовићу, Зорану Лакићу, Миомиру Дашићу, Славку Станишићу, Перку Војиновићу, Ђорђу Боразану, Божидару Шекуларцу, Чедомиру Лучићу, и онима који су данас активни у институту, а на другој страни Бранку Павићевићу, Глигору Станојевићу, Томици Никчевићу, као и радом бројних млађих колега, постављени су темељи црногорске историографије и модерне научне мисли о Црној Гори.

Неки његови научни радници су били или јесу универзитетски професори, декани, ректори, академици, предсједници ЦАНУ, а други амбасадори, министри или високи државни чиновници.

Историјски институт има и богату издавачку дјелатности. Више од 200 посебних публикација штампано је током протеклих деценија у неколико едиција: Посебна издања, Јубилеји, Преводи, Округли столови, Дипломатске свеске.

Посебан сегмент у издавачкој дјелатности представља часопис Историјски записи. Под тим називом часопис излази од 1948. године, али смо већ рекли да се са њим, у суштини, наставља излагање часописа Записи, покренутог 1927. године. Од 1927. до 1941. изашло је 146 свезака Записа на 9.280 страница, а од 1948. до данас објављено је 2018 свезака Историјских записа на око 50.000 страна. У библиографији за период од 1927. до 2018. налазе се имена 1.433 сарадника – аутора текстова у часопису.

Часопис од 2008. има међународну редакцију а од 2010. године налази се и у двије међународне базе података: EBSCO и CEEOL, што му доноси висок регионални рејтинг.

Напоменућемо да Историјски институт од оснивања ради на реализацији научних пројеката које је првобитно финансирало Министарство просвјете и Министарство културе, а такође и Министарство науке. Током посљедњих десет година Институт је реализовао и друге пројекте које су финансирани осим надлежних министарстава и страни донатори, ресорне службе и дипломатска представништва страних држава, посебно послјејошнове независности Црне Горе 2006.

Недавно је, на конкурс Министарства науке, Институт био прворангиран са пројектом: „Црна Гора на политичкој и културној мапи Европе“. То је један од неколико међународних пројеката, већ успјешно реализованих, финансираних од тога министарства.

Посебно желим да скренем пажњу на културно-историјско богатство којим располаже Библиотека Историјског института и на архивс-

ку збирку те библиотеке. Са око 60.000 књижних јединица, библиотека спада међу старије у Црној Гори и посједује старе и раритетне књиге. Укључена је у информативни систем COBIS и до сада су у базу података COBIS-а унијети записи за више од 12.000 књижних јединица.

У саставу библиотеке је и архивска збирка са 534 фасцикле докумената, са раритетном архивском грађом непроцјењиве историјске вриједности.

У Историјском институту Универзитета Црне Горе данас ради 18 запослених радника, од чега је 10 са титулом доктора наука, од којих седам имају научно звање, а један запослени је у звању магистра.

На самом крају желим истаћи да је Историјски институт, као дио Универзитета Црне Горе, захваљујући разумијевању тадашњег Ректорског колегијума и Сената Универзитета, у периоду 2012-2015. остварио видан институционалан напредак, иако краткотрајан. На основу образложеног предлога, и урађеног елабората, од Савјета за високо образовање било је дато одобрење да институт може реализовати програм академских магистарских постдипломских студија из области хуманистичких наука. То је урађено у сарадњи са партнером из Словеније *Institut umstudiorum humanitatis* из Љубљане, реализацијом студијског програма Историја/историја културе и историјска антропологија.

Историјски институт УЦГ је тако, накратко, био осим научне и високошколске образовна институција. Од укупно уписаних 28 кан-

дидата, током трогодишњег периода реализовања академског постдипломског програма до сада је магистрирало 20 студената. Данас ће овај јубилеј бити свечанији због уручивања четири дипломе кандидатима који су недавно магистрирали. Остали су своје дипломе добили раније.

Рад на поменутом студијском програму је био један од најдинамичнијих периода у пракси Историјског института. Осим повећане мобилности наставног кадра, изражене у доласцима професора са других универзитетских центара, реализовано је и практично повезивање резултата научног рада радника Историјског института са наставном праксом студената постдипломаца.

О међународној сарадњи института можемо говорити кајње позитивно. Институт има развијену самосталну међународну сарадњу и бројне потписане протоколе о сарадњи са иностраним институцијама. Пада у очи да је та сарадња, током протеклих седам деценија, била нарочито интензивна након обнове независности Црне Горе 2006. године.

Све претходно речено говори о крупном значају који је Историјски институт односно Институт УЦГ имао у изучавању прошлости Црне Горе и саопштавању историјских истина о Црној Гори, али и о доприносу развоју савремене научне мисли, угледу Универзитета Црне Горе и земље у цјелини. То је и разлог за закључак да је његово кадровско и стручно јачање, подмлађивање и усавршавање нових профила научника, услов даљег континуитета у развоју научне историографије у Црној Гори. Бројне су неотворене теме које треба истражити и у домаћим и иностраним архивима и тиме допринијети развоју свијести о властитим државним, културним и националним вриједностима, као о предуслову спознаје не само прошлих појава и њиховог прекретничког значаја, већ и савремених друштвених процеса, али и карактера друштвеног бића савремене Црне Горе.